

ERFARENHETER

som kan vara till nytta för doktorander i juridik

CHRISTINA RAMBERG

Erfarenheter

- som kan vara till nytta för doktorander i juridik

Christina Ramberg

ERFARENHETER

– som kan vara till nytta för
doktorander i juridik

Jure Förlag AB

Adress till förlaget:

Jure Förlag AB

Östermalmsgatan 84

114 50 STOCKHOLM

Telefon: 08-662 00 80, telefax: 08-662 00 86

Beställningar:

Jure bokhandel

Artillerigatan 67

114 45 STOCKHOLM

Telefon: 08-662 00 80, telefax: 08-662 00 86

E-post: order@jure.se

Hemsida: www.jure.se

Att mångfaldiga innehållet i denna bok, helt eller delvis, utan medgivande av Jure Förlag AB, är förbjudet enligt lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk. Förbudet gäller varje form av mångfaldigande såsom tryckning, kopiering, bandinspelning etc.

Erfarenheter – som kan vara till nytta för doktorander i juridik

© Författaren och förlaget

Stockholm 2003

ISBN 91-7223-189-0

Innehåll

Innehåll	5
Förord	7
1. Bottom line	11
2. Vem är din avsedda läsare?	18
3. Arbetsmetod	22
4. Rättslig metod	33
5. Stil	49
6. Du är inte ensam	67
7. Handledaren	71
8. Det är inte lätt att vara bäst	77
9. Det är inte lätt att vara sämst	81
10. Slutord	87

Förord

Jag har fått höra att när man bygger hus, så är det först det tredje huset som blir bra. Det är nog så med böcker i juridik också – i alla fall för mig. Det var först när jag skrev min tredje bok som jag hade tillräcklig erfarenhet för att kunna skriva en bra bok.

Syftet med denna lilla skrift är att ge dig en chans att lära av andras erfarenheter. På samma sätt som det är lärorikt att höra berättelser om hur husbyggarevänner målat in sig i hörnor och förlagt en altan till evig skugga, så är det nyttigt att höra om vilka dyrköpta erfarenheter äldre juristkolleger gjort när de arbetat med sina manuskript. Därför tar resonemangen i boken sin utgångspunkt i anekdoter. Jag vill inte hänga ut någon, så jag har avidentifierat alla utom mig själv (flera exempel rör utländska kolleger). Jag har i många fall bättrat på historierna avsevärt. Ofta har jag endast hört historierna i andra eller femte hand, vilket antagligen innebär

att de var väsentligt påbättrade redan innan jag bättrade på dem ännu mer.

Jag vill framhålla att anekdoterna inte bara passar in på ett särskilt fall. Under arbetet med boken har jag flera gånger tänkt att jag måste skriva om doktoranden x och då funnit att jag redan skrivit om exakt samma situation genom anekdoten om doktoranden y.

Det finns många böcker om rättsvetenskaplig metod och om vad man bör tänka på när man skriver juridiska texter. Ibland finner jag sådana böcker alltför abstrakta. Många gånger är det svårt för mig att applicera de i och för sig intressanta råd och metoder som presenteras i böckerna på mina egna forskningsprojekt. Syftet med denna skrift är att fungera som en brygga mellan det abstrakta och det konkreta – den ersätter alltså inte traditionella framställningar om rättsvetenskaplig metod och framställningsteknik.

Skriften bygger på seminarier som jag hållit på universiteten i Göteborg, Köpenhamn, Oslo och Utrecht. Jag vill framföra ett varmt tack för alla kloka synpunkter och bidrag till anekdoter från deltagarna i dessa seminarier.

Jag vill rikta ett särskilt tack till Svante O Johansson för hans mycket värdefulla och hjälpsamma kommentarer till manuskriptet.

Hoppas att du får en underhållande och lärorik lästund.

Christina Ramberg

Christina.ramberg@law.gu.se

KAPITEL 1

Bottom Line

Efter att ha jobbat en massa år med min avhandling kändes det att den var färdig. Känslan kom en eftermiddag då jag stod länge i duschen. Eller rättare sagt, det kändes som om jag hade samlat tillräckligt med material, läst tillräckligt mycket och skrivit tillräckligt mycket. Men vad var det egentligen avhandlingen handlade om? Det var faktiskt inte riktigt tydligt vare sig för mig själv eller någon annan. Nu efteråt förstår jag vad huvudfrågan var. Tyvärr fick den bara ett ynkligt kapitel mitt i boken.

Mitt misstag var att jag inte gjorde huvudfrågan till en huvudfråga. Jag hade ingen tydlig bottom line. När jag stod där i duschen borde jag ha funderat på hur bokens bottom line kunde framhållas i syftet, gå som en röd tråd igenom hela avhandlingen och slutligen tjugigt sammanfattas i det avslutande kapitlet. Då hade man kunnat säga om mig: Christina, hon som skrev om frågan om köplagens

tillämplighet på köp av aktie. Istället är jag rädd för att läsaren får (det riktiga) intrycket att min avhandling handlar om några spridda ting relevanta vid företagsöverlåtelser.

Albert skrev ett tjockt manuskript. Det var väldigt mycket saker som stod där, spridda, disparata, kloka och riktiga. Men det var ingen vidare bra avhandling. Faktum var att det var urtråkigt att läsa Alberts manuskript. Och det blev inte bättre av att det var så tjockt. Jag frågade Albert vad hans bottom line var. Vad var det han ville säga med sin avhandling? Albert drog på det länge och svarade att tyvärr var hans bottom line att det rättsliga institut som han analyserat var onödigt och borde avskaffas. Det tyckte han var en så sorglig slutsats att han helst ville mörka den. Efter ett tag bestämde han sig dock för att lyfta fram sin bottom line och omarbete hela det tjocka manuskriptet med denna bottom line som röd tråd. Och det blev jättebra! Även om det var jobbigt och tidsödande att skriva om hela manuskriptet.

Som läsare och bedömare av juridiska avhandlingar (i betygskommittéer, som handledare och vid tjänstetillsättningar) föredrar jag att läsa böcker som har en tydlig tes. Om

författaren driver en tes, så är det mer underhållande att läsa. Det där är väl ganska så amerikanskt:

1. Inledning: Sådär tror jag att det är.
2. Avhandling: Nu analyserar jag om det är så som jag tror.
3. Konklusion: Surprise, jag hade rätt! Det var som jag trodde.

Jag tycker att det är enklare att ta till mig skrifter som har ett sådant upplägg. Det är inte nödvändigt att jag håller med i alla slutsatser.

Bodil skrev en avhandling där hon drev en åsikt som går precis på tvärs med min. När jag skulle bedöma den så var jag såklart irriterad. Men det var intressant läsning och även om jag inte höll med henne om slutsatsen, så hade jag inga problem med att bedöma hennes avhandling som godkänd. Hennes analys var korrekt. Jag drog andra slutsatser av materialet och viktade argumenten annorlunda än hon, men det hindrar inte att hennes vetenskapliga insats var god.

När man söker sin bottom line, gäller det att identifiera ett problem. Många gånger börjar man skriva sin avhandling utan att ha problemet klart för sig. Det är naturligt och inte konstigt. Det kan börja med att man undersöker ett fenomen. Efter ett tag börjar det bli dags att formulera den konkreta frågeställning som fenomenet ger upphov till. Ju tidigare man har problemet klart för sig, desto enklare är det att forska. Sedan är det ofta nödvändigt att med jämna mellanrum omformulera problemet. Det är vanligt att det ursprungliga problemet träder i bakgrunden och att nya infallsvinklar känns mer angelägna. Då är det viktigt att vara flexibel.

Titti började skriva en avhandling om ett traditionellt förvaltningsrättsligt internationellt problem. Det var gediget men Titti hade hela tiden en gnagande känsla av att de rättsregler hon beskrev inte fungerade i praktiken. Efter några år vände hon helt sonika på kuttingen och skrev en avhandling med rättsteoretiskt fokus. Halva boken handlade om förvaltningsrätt och halva boken om varför de beskrivna

lagreglerna inte tillämpades i praktiken. Titti var flexibel och hennes avhandling fick mycket goda omdömen.

Du vet att du har lyckats hitta din bottom line om du kan sammanfatta din avhandling i två meningar.

Carl anser att min rekommendation att en avhandling skall kunna sammanfattas i två meningar är mycket provokativ. Han anser sig ha skrivit en jättebra och tjock avhandling med ett så komplicerat och kvalificerat innehåll att det vore en skymf att sammanfatta den i två meningar. Jag tror att det är stor risk att Carls bok – som jag inte har läst – är en handbok (se mer om det problemet nedan). Jag är säker på att Carls bok innehåller fler viktiga upptäckter och analyser än vad som ryms i två meningar. Men det hindrar inte att man borde kunna sammanfatta bokens grundidé i två meningar.

Naturligtvis kan man som författare inte veta vilken tes man skall driva innan man är nästan färdig med analysen. Tesen blir en efterhandskonstruktion. Man kan på sätt och vis säga att sökandet efter bottom line är detsamma som att fråga sig vilken tes man driver. Rent stilistiskt bör man inte

låta boken återspegla i vilken tidsföljd man gjort sin analys. Presentationen för läsaren bör istället bakas om så att texten blir mer tesorienterad. När du själv känner att du har analyserat färdigt, har du alltså en hel del praktiskt arbete kvar med att stuva om texten så att den blir läsarvänlig. Du bör nog räkna med att omstuvningsarbetet tar ett år om det är första gången du skriver en bok.

Det jobbiga med bottom line är att man ofta formulerar den så sent och att det är ett tungt arbete att skriva om hela sitt manuskript med en bottom line som röd tråd. För att klara godkäntstreckket behöver du oftast inte ha en bottom line – det behövde i alla fall inte jag. Men om du vill skriva en avhandling som klarar sig med bred marginal, så är det definitivt mödan värt att ta de extra månader som krävs för att highlighta en röd tråd och en tydlig bottom line.

Tro inte att du kan hitta din bottom line på egen hand. Ofta krävs det hjälp av handledare eller andra diskussionsparter för att utkristallisera den. Det kan vara smärtsamt att be om sådan hjälp. (Vaddå, vet du inte vad du skriver om?) Du riskerar också att förlora ansiktet. Därför är det lämpligt att inte diskutera din bottom line-problematik på stora

seminarier utan i enrum och bara med personer som du är säker på vill dig väl. När du väl funnit din bottom line råder jag dig emellertid att ta varje chans att diskutera den på seminarier.

KAPITEL 2

Vem är din avsedda läsare?

Jag var på Dianas disputation. Hon hade skrivit en tjock bok. Opponenten såg sträng ut och inledde genom att långsamt förkunna: ”Jag håller i min hand två kilo handbok.” Åhörarna drog efter andan och det blev dödstyst i salen. Opponenten kunde lika gärna ha sagt: ”Detta är två kilo skit!”

Det är viktigt att göra klart för sig för vem man skriver sin bok eller vilken sorts bok man skriver. Juridisk litteratur kan grovt indelas i:

- Läroböcker – med studenter som målgrupp
- Handböcker (inklusive lagkommentarer) – med praktiker som målgrupp
- Politiska stridsskrifter – med lagstiftaren eller domare som målgrupp
- Vetenskap – med forskarkolleger som målgrupp

Som författare drivs jag av en ambition att bli läst. Jag vill så gärna förmedla till andra den kunskap jag själv tillägnat mig under arbetet med boken eller artikeln. Om man vill bli läst av en stor grupp personer så är det naturligt att ha praktiserande jurister eller studenter som målgrupp. Vissa av mina skrifter skriver jag för att jag vill påverka rättsutvecklingen i en viss riktning eftersom jag tror mig ha funnit Den Bästa Lösningen. Då är det lagstiftaren och domaren som är mina tänkta läsare. Det bästa är när jag kan kombinera alla möjliga målgrupper så att boken blir läst av praktiserande jurister, lagstiftaren, studenter och forskarkolleger. Ja, förresten varför skall jag begränsa mig till jurister? Det är ju många fler som kan tänkas ha nytta av att läsa det jag kommit fram till. Mitt råd till dig är emellertid: Begränsa din målgrupp!

Det är viktigt att göra klart för sig vem man riktar sig till. I akademiskt hänseende skall du tillfredställa en liten grupp och övertyga dem om att du behärskar juridisk vetenskaplig metod. Detta finner sällan praktiker, studenter eller lagstiftare ett behov av att övertygas om. Därför är det svårt att utöka målgruppen för din avhandling till andra än nuvarande och blivande professorer.

Om man skriver en avhandling i juridik är det nog precis så sorgligt som Erik konkluderade på ett doktorandseminarium: Han skrev sin avhandling med endast fem tänkta läsare som målgrupp, de tre professorerna i betygsnämnden, opponenter och handledaren. Detta är nog en förklaring till varför det ofta är så störttråkigt att bevista disputationer och att läsa avhandlingar.

Du bör ha den tänkta läsaren framför dig när du skriver på ditt manuskript. Kanske du till och med borde ha en ständigt synlig bild på datorskärmen av tre professorer som med stor sannolikhet kommer att sitta i betygsnämnden (eller vid något senare tillfälle uttala sig om din docent- eller professorskompetens).

Många doktorander drivs, liksom jag, av en önskan att bli läst av fler än dessa fem personer. Rådet att skriva två böcker – en med vetenskaplig inriktning och en mer praktiskt inriktad – är inte heller särskilt värdefullt. De flesta är så trötta på sin avhandling att de saknar energi att skriva en ny version med en annan målgrupp.

Nils lyckades med konststycket att skriva en avhandling som i många år användes som kurslitteratur. Jag vet bara om ytterligare en person, Mathilda, som lyckats med detta. Jag tror inte att Nils och Mathilda under avhandlingsarbetet hade ambitionen att deras avhandlingar skulle bli läroböcker. Det var nog bara tur. Mitt intryck är också att det nuförtiden ställs sådana krav på avhandlingar att det är omöjligt att använda dem som kurslitteratur annat än undantagsvis på vissa smala fördjupningskurser.

Senare i livet, efter avhandlingen, kan du satsa på andra målgrupper än betygsnämnden. Även då är det emellertid viktigt att göra klart för sig vem boken riktar sig till. Jag har vid något tillfälle gjort en analys och därefter i ett avslutande kapitel skrivit olika avsnitt som riktar sig till olika målgrupper. Det tycker jag själv var ett lyckat grepp. Det var i alla fall klagörande för mig själv.

KAPITEL 3

Arbetsmetod

Skriv först, läs sen

Fiona forskade länge, i flera år. När hon nästan var färdig, så skulle hon bara sätta sig och skriva ner allt i ett manuskript. Det blev ingen avhandling. Fiona var inte alls nästan färdig. Det var bara som hon själv trodde. Man kan inte ha allt i huvudet och sedan ”bara” skriva ner det. Nu är Fiona domare och låter ganska bitter när hon talar om forskning.

Av denna sorgliga historia kan man lära sig att det är bättre att skriva först och läsa sedan. Det låter kanske vårdslöst. Naturligtvis kan man inte börja helt från scratch. Man måste ju t.ex. kunna så pass mycket att man förmår formulera ett problem.

Gunnar var spränglärd. Han hade läst så mycket och begrundat så noga vad alla andra ansåg om saker och ting att han var oförmögen att formulera en egen tanke. Hans avhandling är bara en papegojskrift där han redogör för vad alla andra anser. Det är inte vetenskap att kompilera vad andra skrivit. Gunnars avhandling blev visserligen godkänd, men den fick inget större genomslag eftersom om man undrar vad storheter inom ämnet anser, så är det enklare och säkrare att gå direkt till källan istället för omvägen över Gunnars bok. Gunnar hade fått alltför stor respekt för de stora elefanterna. Han kunde inte producera ett självständigt arbete. Jag tror inte att Gunnar blivit lika osjälvständig om han först haft en egen plattform att stå på och därefter läst vad storheterna ansåg.

Själv trivs jag bäst med att börja skriva och spåna direkt, som en sorts ensam brainstorming. På så vis säkerställer jag att jag har en självständig inställning till det jag senare läser. Dessutom blir texten paradoxalt nog mer ödmjuk med denna arbetsmetod. Jag börjar skriva om hur jag tror att det är och hur det borde vara. På var och varannan rad infogar

jag: ”*Kan det verkligen vara såhär, Håller resonemanget?, Det måste finnas fler argument, förklaringar, invändningar, källor.*”

Manuskriptet blir i detta tidiga skede mer en konversation med mig själv än ett manuskript. Gradvis – i takt med att jag senare läser vad andra har skrivit, rättsfall och lagtext – övergår texten till att se ut mer som ett normalt manuskript.

Med denna metod uppnår jag tre fundamentala saker;

1. det blir kul att forska,
2. jag kan hela tiden kolla att jag gör framsteg i takt med att manuskriptet växer och
3. jag bevarar min självständighet.

Ytterligare en fördel med denna arbetsmetod är att jag kan ekonomisera inläsningen av litteratur. Samtidigt som jag läser en bok är det enkelt att se var de olika delarna i boken passar in i manuskriptet. Nackdelen är att jag vanligen tvingas ändra i min ursprungliga struktur. Det är ofta jobbigt. Men med modern klipp-och-klistra-teknik är det ändå inte så förfärligt tidsödande.

Skriv varje dag, men gör uppehåll

Sven hade en viktig tumregel. Han arbetade med sin avhandling varje dag. Ibland kände han inspiration och då producerade han många sidor. Ibland tröt inspirationen och Sven kände inte alls för att forska. Men han sade till sig själv att han i alla fall måste jobba lite med avhandlingen varje dag – om det så bara innebar att han rättade ett enda litet skrivfel.

Under mitt avhandlingsarbete försökte jag leva efter Svens tumregel men barnafödslar gjorde det omöjligt. Då upptäckte jag att avhandlingen mådde bra av att ligga i träda. När jag inte hade läst texten på tre månader så kunde jag läsa den med nya ögon. När jag efter en tid av träda läste vissa avsnitt så förundrades jag över hur mycket jag hade kommit fram till. När jag läste andra avsnitt så framstod de som närmast löjeväckande tunna i analysen. Nästan alla avsnitt var otydliga på ett eller annat sätt. Eftersom jag kunde läsa med nya ögon så såg jag på vad för sätt texten behövde förtydligas.

Det bästa är nog att kombinera Svens tumregel med perioder av träda. För arbetsdisciplinens skull krävs dock att

man gör klart för sig själv när man befinner sig i en period då man inte ägnar sig åt avhandlingen och hur lång man avser att denna period skall vara. Endagsavbrott är för korta. Jag tror att en period av träda skall vara minst en månad för att vara verksam.

Annika skrev på en avhandling som hon själv trodde skulle bli svinbra. Det berättade hon för andra också. Annika är smart. Hon är kvicktänkt, beläst och bred i sin kompetens. Men ingen såg någonsin något som Annika skrivit. Ju längre tiden gick, desto större förhoppningar knöts till de fantastiska resultat som smarta Annika ju måste prestera eftersom hon tagit så god tid på sig. Och när folk frågade när disputationen skulle äga rum så var det alltid bara ungefär ett år kvar. Nu, dekader senare, inser man att Annika aldrig kommer att skriva någon avhandling (även om hon fortfarande ofta hänvisar till sitt projekt – som ändrat skepnad under åren och fortfarande kommer att vara klart om ett år ungefär). Jag vet inte riktigt varför det inte blev någon avhandling för Annikas del. Delvis tror jag att hon hade för mycket i huvudet och för lite på pappret, delvis tror

jag att hon satte för stor press på sig själv att skriva något unikt.

Hur mycket skall man läsa?

På Hannas disputation ställde opponenter frågan varför inte boken av författaren X fanns med bland referenserna. Hanna krympte ihop till en liten skakande figur och sade att den boken hade hon inte läst – hon visste inte ens att den existerade. Opponenten skakade bekymrat på huvudet och kommenterade inte saken vidare. Åhörarna fick intryck av att Hanna var slarvig och inte hade läst tillräckligt. Men jag blev sur på opponenter. Han kunde ju inte bara stanna där. Han borde ha förklarat vad det var X skrivit som var så viktigt för Hannas analys. Hanna skulle ha kunnat ta en rövare och ställa en motfråga till opponenter: Vad anser du att X skrifter hade kunnat tillföra min analys?

På den tiden jag doktorerade (på slutet av 80-talet) i köprätt förutsattes att jag hade läst all nordisk köprättslig litteratur (inte den på finska språket) som skrivits under 1900-talet. För att få bredd skulle jag antagligen också ha läst

all nordisk avtalsrättslig litteratur. Nu kan man inte ställa motsvarande inläsningskrav. För det första domineras universiteten idag av publish-or-perish-syndromet. Det har fått till följd att det skrivs väldigt mycket texter. Inte nog med att texterna är många. Det som skrivs är sällan nytt. Det är vanligare att författare ”tuggar om sina egna spyor” än att de publicerar något nytänkande. Måste man verkligen läsa alla böcker och artiklar som en viss författare skrivit i ett ämne? För det andra ställs idag krav på internationella inslag i juridiska avhandlingar. Hur mycket utländsk litteratur måste man läsa och referera till?

Jag försökte en gång uppmuntra Xerxes att delta i ett intressant nätverk. Varför skall jag delta i det? undrade Xerxes. Tja, sade jag, det är kul att lära känna nya kolleger och så får man ju böcker sända till sig som deltagarna i nätverket skriver. Usch, sade Xerxes, jag är trött på att läsa andras böcker – jag föredrar att läsa mina egna. Som ni förstår är Xerxes professor. Doktorander och andra yngre forskare som är intresserade av att göra akademisk karriär kan inte kosta på sig att ha en sådan attityd.

Min doktorand Mathias anser att man vet med sig när man har läst tillräckligt. Detta stadium når man när man inte längre finner några nya synpunkter i den litteratur man läser, när de argument som framförs i ena eller andra riktningen redan framförts av andra författare. Då har man läst tillräckligt, anser Mathias. Jag tycker att det ligger mycket i vad Mathias säger. Svaret är kanske inte så särskilt trösterikt. För du undrar antagligen hur mycket du behöver läsa innan du vet att du inte hittar något nytt. Det går inte att svara på enkelt. Du behöver inte läsa mer när du bestämt känner på dig att vad än opponenter refererar till för författare, så kan opponenter knappast påstå att denne författare har uppmärksammat något element som du förbisett.

Tänk om någon annan hinner före!

Göran sade en dag till mig att jag lika gärna kunde sluta skriva på det manuskript som jag ägnat två intensiva år. Snart skulle nämligen Frida publicera en doktorsavhandling om exakt samma ämne. Jag kände mig mycket oroad men valde ändå att fortsätta. Sex år efter det att min

bok publicerats kom Fridas bok ut och den handlade bara delvis om samma ämne.

Det är vanligt att man under avhandlingsskrivandet – och även senare – oroas över att någon annan skall hinna före och skriva om samma sak snabbare och bättre. Mig veterligen händer detta inte. Det finns för många problem, för många infallsvinklar och för många metoder för att det skall inträffa att två personer samtidigt skriver samma bok. Det är klart att det händer att två författare behandlar samma ämne, men då oftast på helt olika sätt.

Tänk om någon snor mina idéer!

Eskil skrev en avhandling och sände sitt nästan färdiga manuskript till professor Dorit. Endast ett halvår senare publicerade Dorits doktorand en avhandling med alla Eskils fina idéer i. Eskil trodde att Dorit givit vidare hans manuskript och gav upp sina egna planer på att doktorera.

Jag föreslog en gång att jag och Bertil skulle skriva en artikel ihop. Vi talades vid länge om saken och vred och

vände på problematiken. Till min stora förvåning publicerade Bertil några månader senare en egen artikel som behandlade just det vi diskuterat tillsammans. Jag tyckte att det var ganska ruttet av Bertil att inte i alla fall informera mig om att han hellre skrev artikeln själv. Jag kan inte säga att Bertil snodde någon av mina idéer, men det kändes i alla fall olustigt.

Hur mycket skall man oroa sig för att andra publicerar ens egna idéer och tar åt sig äran? Jag tror att det är bäst att inte fundera över denna risk utan istället ta varje tillfälle i akt att stöta och blöta sina egna tankar mot andras. Det är vad jag läst om memetics som fått mig att stärkas i denna tro (läsa gärna t.ex. Susan Blackmores bok, *The Meme Machine*). Någon gång kan det hända att du drabbas av att någon stjälar din idé. Men för det mesta kommer dina kolleger inte att sno dem utan i stället bidra till att förädla dem. Ibland missuppfattar idétjuven din idé och då kan du med extra stor tillfredsställelse skriva en ”jämför dock...” fotnot.

Någon gång har jag läst i fotnoter att vissa personer får ett tack för att genom diskussioner ha bidragit till fördjupade insikter. Det är särskilt vanligt förekommande i den första

fotnoten i amerikanska artiklar. Sådana fotnoter är trevliga samt skänker ödmjukhetsglans till författaren och rättmätig ära åt kollegan.

KAPITEL 4

Rättslig metod

Vad är vetenskap?

När mitt manus var nästan färdigt sände jag det till professor Josefin. Hon läste det noga och sade att jo, det var ju intressant även om det inte var så särskilt vetenskapligt. OK, svarade jag förhoppningsfullt, kan du då förklara vad vetenskap är så att jag kan göra manuskriptet mer vetenskapligt? Nej, svarade Josefin, det är för svårt att förklara.

När Karsten var färdig med sitt manus sände han det till den betydelsefulla professor Lisa. Hon sade glatt: ”Ja du Karsten, nu återstår bara att pressa in det hela i de vetenskapliga kulisserna.” När jag hörde historien om Karsten, så

tänkte jag att det där med vetenskaplighet är nog inte så himla noga ändå. Det är jag ledsen för idag.

Nu hör det till saken att på min tid hölls i princip inga doktorandkurser. Juridikens vetenskaplighet var inte å la mode. Nu hålls det nästan för många kurser för doktorander. Jag undrar i mitt stilla sinne om dessa kurser leder till att doktoranderna egentligen blir så mycket klokare på hur deras avhandlingar skall bli vetenskapliga.

Minns ni historien om Diana som hade skrivit två kilo handbok? Anledningen till att detta ansågs som så förkrossande kritik är att en handbok just inte är vetenskaplig. Och det är ju på vetenskapligheten man blir doktor.

I metoddelen i Magnus avhandlingsmanuskript hade han på sida upp och sida ner ingående beskrivningar av olika stora rättsfilosofers skolor och fullt sjå med att placera in sig själv i de olika skolorna. Det är en ganska så kul övning att först göra sig bekant med olika skolor och sedan grubbla på var man själv hör hemma. Men frågan är om det är kul för någon annan att läsa om det. Jag tyckte i alla fall inte att det var så särskilt kul att läsa om Magnus i detta avseende. Detta

säger väl något om att det kan vara en intressant övning men att man inte behöver redogöra för den i sin bok. Magnus lyfte ut dessa delar ur sin avhandling och det tycker jag var bra.

Nora skrev en avhandling i civilrätt. Mer än hälften av avhandlingen bestod av rättsteoretiska resonemang. Därefter kom en ganska kort, intressant klassisk civilrättslig analys av ett väl avgränsat problem. Betygsnämnden ställde sig frågande till den tunga inledningen som inte hade något direkt samband med den civilrättsliga analysen. Avhandlingen fick godkänt *trots* inledningen. Detta påvisar att Nora inte hade behövt lägga så mycket krut på allt det rättsteoretiska. Det hade antagligen varit karriärmässigt smartare av Nora att skriva två böcker; en avhandling i civilrätt och därefter en bok i rättsteori.

Olle skrev en avhandling om en viss paragraf i lagen. Han höll på några år. Några veckor före disputationen stod det klart att just den där paragrafen i lagen skulle ändras. Så nesligt – flera års arbete helt i onödan. Men det

visade sig att arbetet inte alls var onödigt. Olles analys var sådan att den var relevant även om lagen ändrades. Här ligger ett mått på vetenskaplighet. Om din avhandling funkar och är relevant att läsa även om lagtexten ändras, då är det sannolikt så att den har vetenskaplig karaktär. Det är därför som lagkommentarer inte är vetenskap. De blir obsoleta när lagen ändras.

Nu skall jag erkänna något som jag skäms över. Det handlar om tillkomsten av mitt metodkapitel i avhandlingen. När avhandlingen i princip var färdig så skrev jag bara av ord för ord metodkapitlet i Heddas avhandling. Sedan jobbade jag lite grann med texten och så var det färdigt. Jag visste att många ansåg att Heddas metod var mycket bra. Själv fattade jag inte riktigt vad som var så bra med den, men dög den åt Hedda så kunde den duga åt mig. Senare har jag kommit att fundera över om Heddas metodkapitel egentligen var så särskilt bra.

Tänk så bra mitt metodkapitel hade kunnat bli om jag själv hade insett vad det var jag hade gjort i min juridiska analys. Jag borde ha tagit rättskälla för rättskälla och noga

förklarat vad det var som var problematiskt för min studie. Det är ganska enkelt: Lagtexten är inte anpassad för den transaktion som jag undersökte, det finns endast ett fåtal äldre rättsfall ur vilka man endast med stor svårighet kan utläsa allmänna principer, förarbetena behandlar saken mycket knapphändigt, i svensk doktrin hade man inte rätt ut de relevanta intressekonflikterna. Detta är en hastig skiss över mina metodproblem. Detta borde jag ha utvecklat på 3-5 sidor och sedan borde jag ha gått igenom hela manuskriptet och mening för mening kollat att jag faktiskt hade tillämpat metoden konsekvent. Konstigare än så är det inte.

Har du funderat över hur du tillämpar rättskällorna i din avhandling? Det borde vara självklart att fundera över, men jag läser ofta texter där jag ställer mig tveksam till om författaren verkligen grubblat över hur han använder rättskällorna.

Georg har inget metodavsnitt alls i sin avhandling. Det gick bra ändå. Han visar i varje analys i boken hur han tillämpar rättskällorna. Då behövs inget inledande metodavsnitt.

Normativitet

Jag älskar att vara normativ. Det är ju det roligaste som finns att fundera länge över ett problem pro et contra och sedan dra en slutsats: Så borde det vara! Det gäller i stort som i smått. En trist sak i sammanhanget är att vad jag råkar tycka och tänka om saken inte är en rättskälla. Några (särskilt praktiker) kan vilja ta en genväg och säga att eftersom den betydelsefulla professor Petra anser X, så gäller X. Detta kallas ibland för auktoritetsargumentet. Men det får man inte använda om man är rättsvetenskapsman. Därför är det viktigt att du är transparent och klargör i texten när det är du som är normativ. Du kommer att upptäcka att du ofta är normativ. Det är helt OK så länge du inte lurar läsaren att tro att din åsikt är detsamma som Sanningen (eller ”gällande rätt”).

I detta sammanhang kan det vara intressant att diskutera om man skall använda sig av ordet ”jag” i avhandlingar. Det såg man nästan aldrig förr. Nu har det blivit vanligare. Jag anser att man bör använda sig av ordet ”jag” för att tydligt markera när man själv uttrycker en åsikt. Därmed blir det

klart för läsaren att han kan tycka något annat än vad du gör. För mig är det alltså en sorts hederlighet att med ”jag” markera tydligt när jag är normativ. Vissa av mina kolleger är av annan uppfattning och avråder från att använda ”jag”. Förklaringen kan ibland vara rent stilistisk. Ibland döljer sig emellertid bakom en sådan negativ syn på ordet ”jag” en inställning till rättsvetenskaplig metod som innebär att det är möjligt att uttala sig om vad som är Sant utan att själv värdera argumenten. De som ansluter sig till ett sådant synsätt anser att det är ovetenskapligt att uttrycka egna åsikter i juridiska avhandlingar.

Lars har aldrig uttryckt en personlig åsikt i sina skrifter. Privat säger han ofta hur saker och ting borde vara, men han skriver det inte. Lars har satt en ära i att vara värderingsfri. Jag blir ofta irriterad när jag läser Lars texter. Han är inte transparent beträffande de känsliga frågorna. Han säger hur det faktiskt ligger till utan att tydligt klargöra om rättsläget är osäkert. Dessutom ger han inte läsaren en chans att själv bedöma om de argument som väger för och emot en viss lösning skulle kunna viktas på ett annat sätt.

Inte nog med att jag blir osäker på om Lars påståenden är korrekta, det är dessutom tråkigt att läsa hans texter. En författare som inte inbjuder läsaren till att själv delta i analysen, försämrar läsupplevelsen.

Quintus älskar att vara normativ och provokativ. Hans avhandling fullkomligt osar av åsikter som går helt på tvärs med vad de flesta politiskt korrekta personer anser. När Quintus avhandling skulle bedömas var professor Rosemarie mycket upprörd och menade att den borde underkännas. Professor Sture ansåg däremot att det inte fanns några felaktigheter i avhandlingen. Alla argument pro et contra hade redovisats på ett hederligt sätt. Quintus hade på många ställen i texten inskjutit sina provokativa åsikter, men alltid klargjort att de var hans åsikter. Därför fick Rosemarie ge sig. Det var inte möjligt att på en enda punkt beslä Quintus med vetenskaplig ohederlighet. I recensionen av avhandlingen framhölls att den var extra läsvärd på grund av att den var så levande och provokativt skriven.

Detta är en solskenshistoria. Men tag ändå lite varning. Quintus klarade sig. Det är inte säkert att du gör det om du

låter känslorna svalla alltför fritt. Läs igenom ditt manus och kolla noga om du låtit din åsikt få formen av Sanning.

Beata (som inte är svensk!) analyserade borgensinstitutet. Av en händelse råkade jag få veta att Beatas släkt förlorat en stor förmögenhet på grund av ett borgensåtagande. Alltsedan dess är jag mycket skeptisk när jag läser vad Beata skriver. Jag är orolig för att hon påverkats av den tråkiga erfarenheten och pressar argumenten alltför hårt i ena riktningen. Det är antagligen orättvist av mig, för hittills har jag inte lyckats beslå Beata med ohederlig partiskhet.

Historien om Beata är ett exempel på faran med att vara normativ. Vissa anser att man i inledningen av sin avhandling bör lämna en sorts personlig ”disclosure” där man förklarar vem man är, så att läsaren blir uppmärksam på risken för normativitet. Enligt denna skola borde Beata ha berättat om den sorgliga historia hennes släkt råkat ut för. Jag vet inte vad jag skall tycka om denna sak. På den ena sidan skulle det kanske vara en viktig upplysning och öka läsarens vaksamhet, men på den andra sidan kan det göra ett lite löjligt intryck. Detta gäller särskilt när författaren

försöker placera in sig själv på den politiska kartan. För vissa rättsområden spelar visserligen politiska uppfattningar stor roll, men det blir många gånger konstlat att läsa om författarens politiska åsikter i ett inledande kapitel. Det bästa är måhända att i direkt anslutning till ett skarpt läge – när argument skall viktas mot varandra – i en fotnot anmärka att man har personliga bittra erfarenheter av att gå i borgen eller hyser en viss politisk uppfattning i fördelningspolitiska frågor.

Om man i avhandlingen driver en viss tes, t.ex. beträffande tolkning av skattelagstiftning, så kan det vara klokt att redan i inledningen påpeka att man varit utsatt för en skatterazzia varvid man blivit ruinerad på grund av en viss typ av tolkningsmetod. Men frågan är om man över huvud taget bör ge sig på att skriva om ett visst ämne när man är präglad av alltför känsllosamma erfarenheter. Risken är då stor att det blir en partsinlaga i stället för kall juridisk analys.

Vera sade lite skämtsamt att Werners avhandling var skriven med mottot ”De’ é läge veranda” (uttalat med stockholmsdialekt). Hon menade att det var ju ingen konst och heller ingen vetenskap att bara ”tycka” på sida upp och

sida ner. Den som skriver en avhandling i juridik som inte alls handlar om de lege lata utan endast innehåller de lege ferenda-resonemang, riskerar kritik för att vara lat och ovetenskaplig.

Katarina är en stor visionär. Hon gör framåtriktade analyser och identifierar sammanhang och intresse-motsättningar som andra har svårt att se. Praktiserande jurister blir ofta besvikna när de läser Katarinas texter. De anser att de inte får tillräckligt stöd för att bedöma hur det faktiskt ligger till. Vissa forskare blir också besvikna och anser att Katarina bara flummar och att hon inte behärskar klassisk rättsdogmatik. Lagstiftaren, däremot, brukar uppskatta Katarinas analyser. Jag själv tror att Katarina kommer att vara en av de få svenska rättsvetenskapsmän som det skrivs fotnoter till om 50 år.

Underliggande intressen

Fredriks avhandling ansågs mycket habil trots att den var på gränsen till handbok. Kritiken att den var handbok-

mässig hade jag först svårt att förstå. Det var en bra bok om ett praktiskt intressant ämne. Punkt slut. Det var först senare när jag skulle analysera ett problem och sökte hjälp i Fredriks avhandling som jag förstod varför det var mer handbok än vetenskaplig avhandling. I avhandlingen fanns ingen förklaring till vad som var meningen med alltihop. Vad syftade hela det rättsliga institutet till? Vilka underliggande intressen var det som skulle balanseras och hur skulle man rätt balansera dem? Dessa ting fanns inte analyserade i avhandlingen. Sådär efteråt framstår det för mig som ganska häpnadsväckande att Fredrik kunde skriva en avhandling utan att behandla dessa grundläggande frågor.

Hade jag själv varit mer medveten om betydelsen av att noga redogöra för de underliggande intressena när jag skrev min avhandling, så hade nog mina frön till sådana resonemang kunnat lyftas fram. Då hade jag enkelt kunnat skapa den vetenskapliga ram som inte är en kuliss, utan som tvärtom är en bas som ger avhandlingen liv under lång tid och kan användas för studier också av sådana delproblem som inte direkt behandlas i avhandlingen.

Nya strukturer

Många tror att det är vetenskap att finna en ny struktur. Det kanske är så, men det kan inte rekommenderas att lansera banbrytande nya strukturer i doktorsavhandlingar. Erfarenheten visar att det inte lönar sig. Nya strukturer får endast genomslag om gamla etablerade professorer lanserar dem – och inte ens då brukar det funka.

Emilia skrev en avhandling i ett klassiskt ämne och lanserade ett nytt angreppssätt. Emilia hade kommit fram till intressanta slutsatser, men valde att belysa dem i ljuset av den nya strukturen. Fokus kom att hamna helt på strukturfrågor, dvs. hur man skulle angripa ett problem. Läsarna tröttnade. De orkade inte sätta sig in i Emilias struktur. De som inte tröttnade blev upprörda över den nya strukturen. Disputationen kom att handla om vad nyttan är med att lansera nya strukturer. Det var synd för det stod många viktiga saker i Emilias avhandling som ”doldes” av den nya strukturen. Emilias avhandling kunde ha fått mycket bättre omdömen om hon valt att presentera sin studie inom

ramen för traditionell struktur. Jag själv tror inte att det nya angreppssättet egentligen bidragit till nya insikter. Emilia hade kunnat ge de nya insikterna inom ramen för de traditionella strukturerna och på så sätt fått större genomslag.

Jag började en gång skriva en bok och jag kände mig säker på att nu skulle jag lansera en helt ny struktur. Efter några år insåg jag att professor Tekla var så dominerade på rättsområdet att min struktur inte skulle få genomslag – även om den var vida överlägsen Teklas struktur. Därför skrinlade jag projektet. Nu, många år senare, har jag kommit till insikt om att Teklas struktur är den riktiga. Efter att först ha varit dumdristig blev jag alltså dubbelklok: Först insåg jag att jag var för ung för att kunna lansera en ny struktur. Sedan insåg jag dessutom att min struktur inte höll måttet. Som jurist bör man vara ödmjuk för den äldre generationens erfarenhet, utan att för den skull hämma sin nyfikenhet och kritiska hållning.

Mitt råd till doktorander är alltså att inte utveckla nya strukturer. Detta kan synas hemskt. Vill jag hålla tillbaka utvecklingen? Vill jag hindra att nya grundläggande tankar

kommer till uttryck? Nej, det vill jag verkligen inte. Om du är säker på att få genomslag så vill jag inte avråda dig. Men saken är den att du har mycket liten chans att få genomslag om du bara är doktorand. Var sak har sin tid. Det kan vara taktiskt smartare att vänta med att lansera det stora strukturella nytänkandet till dess att du redan har en respekterad position.

Sammanfattning

Det tog lång tid för mig att förstå hur en juridisk analys blir vetenskaplig. Jag tvivlar på att jag egentligen förstår det ens nu. Det är så synd att det inte går att förklara enkelt och konkret. Jag har svårt att göra det för mina egna doktorander. När jag fick veta av Josefin att mitt avhandlingsmanuskript inte var vetenskapligt så hade jag önskat att hon givit mig följande råd.

- a. Försök ta fasta på de underliggande intressena. Ofta finns det flera intressen som kolliderar eller samverkar. Lyft fram dem tidigt i avhandlingen och ”spela” sedan med dem i resten av analysen.

- b. Ta fatt i rättskälleproblemen. Vilken rättskälla är särskilt svår i just din analys? Skriv inte (som jag gjorde) att du tillämpar en traditionell rättskällemetod, dvs. lagtext, rättsfall, förarbeten, handelsbruk, allmänna principer och doktrin. Sug istället tag i varje enskild rättskälla och förklara på vad för sätt den är problematisk i just din studie. Redogör för detta i ett inledande metodkapitel. Kolla sedan att du verkligen tillämpar metoden i den löpande analysen. Det vanliga är att metodkapitlet får sin form på ett sent stadium, men det är viktigt att vara metodologiskt medveten redan i ett tidigt skede (därför är det bra med doktorandkurser).
- c. Var vaksam på om du är normativ, dvs. om du själv tycker saker och värderar saker.

De råd som jag hade velat ha av Josefin lämpar sig för civilrättsliga avhandlingar. Jag har svårt att bedöma om de också passar för offentlighetsrättsliga analyser. Det är i alla fall ytterst troligt att andra saker är relevanta för avhandlingar i rättsteori.

KAPITEL 5

Stil

KISS

När jag läser manuskript får jag ofta anledning att i marginalen anteckna "KISS", dvs. Keep It Short Stupid.

Urban skickade sin bok till mig. Den var så tjock och tung att jag nästan vrickade handleden. Den ligger i min "läshög". Där tenderar alla tjocka böcker att hamna. Efter några år sätter jag in dem i bokhyllan. Olästa. Tjocka böcker sänder signaler som ger mig läsmotstånd. Ibland, efter en enorm kraftansträngning, tar jag sats och bläddrar förstrött i den oändliga texten.

Veronica skickade sin lilla bok till mig. Den var så liten och lätt att jag tog med den på planet upp till

Stockholm. Intressant läsning. Jag tog till mig grundbudskapet (the bottom line) och lärde mig lite nya grejer. Jag fick mig en tankeställare också, en ganska grundläggande sak som jag inte funderat så noga över tidigare. Det var bara två veckor efter det att jag fick boken som jag nöjd kunde ställa den i bokhyllan och dessutom hade hunnit hänvisa till den i två fotnoter samt lägga den till grund för en tentafråga och ett seminarium för praktiker.

Jonas skrev en tjock avhandling. Det var ett riktigt storverk. Avhandlingen blev mycket väl mottagen. Men Jonas själv tog slut. Han orkade aldrig skriva en enda bok till. Trots att han var full av idéer och spännande tankar.

Ina skrev en kort avhandling på knappt 300 sidor. Betygsnämnden ansåg att de första 180 sidorna var ganska överflödiga. I princip blev Ina juris doktor på 120 sidor intressant analys. Och hon blev det med marginal.

Av Urban, Veronica, Jonas och Ina kan vi lära oss att det inte är bra att skriva tjocka böcker. Handböcker blir ofta tjocka och skall vara tjocka, men avhandlingar behöver inte

vara det. Faktum är att det är mycket enklare att bedöma om en avhandling är bra när den är kort. I en tjock avhandling är det lättare att dölja att den faktiskt inte innehåller något nytänkande.

Om du som författare (1) vill dölja att du inte har förmått tänka själv, (2) inte vill bli läst och (3) minska sannolikheten för att du återigen orkar publicera något, då bör du skriva en tjock bok. I annat fall rekommenderar jag dig att skriva en tunn bok.

Det finns dock en fara med att vara alltför kortfattad. Man kan nämligen råka ut för sidräknarbedömare. Det är sådana personer som istället för att läsa böcker som de fått i uppdrag att bedöma, hastigt tittar på sista sidan, noterar sidantalet och sedan fäller ett omdöme. Märkligt nog tillämpar de flesta sidräknare principen att ju fler sidor, desto högre meritvärde. Enligt min uppfattning borde presumptionen vara den omvända. Lyckligtvis är det inte så många som är sidräknarbedömare.

Ett problem med KISS-konceptet är att man som författare ofta är alltför kär i sin egen text. Det kan rentav kännas ångestfyllt att radera stora textmassor när man inser

att man förirrat sig in på ett irrelevant sidospår. Dels känns det som bortkastad möda, dels vill man gärna frälsa läsaren med insikter också om sådant som inte hör till det direkta problem som avhandlingen behandlar. I detta läge bör man snabbt skapa ett nytt dokument i datorn och flytta över analysen dit. Du kan säkert få användning för den när du senare skriver en artikel om sidospåret – eller varför inte ytterligare en bok?

Länderöversichts

I många avhandlingar finner man kapitel som beskriver vad som gäller i andra länder (ty. Länderöversichts). Jag skrev också sådana när jag arbetade med mitt avhandlingsmanuskript. Det var mycket lärorikt för mig. Jag läste många böcker om rättsläget i andra länder och fick fördjupad förståelse för det problem jag studerade genom insikten att så som vi har det i Sverige är inte det enda sättet att lösa problemet på.

Det var tidsödande att lära sig om andra rättsordningar. Under tiden jag läste och skrev om vad som gällde i andra

länder tänkte jag att jag nu gjorde det möjligt för läsaren att enkelt tillgodogöra sig innehållet i utländsk rätt genom att läsa min avhandling. Tänk så tacksam läsaren skulle bli över att slippa göra den tidsödande inläsning som jag själv måst göra! Men ganska snart förstod jag att det inte var min uppgift att fungera som genväg till utländsk rätt. Avhandlingen var inte avsedd att vara en lärobok på svenska om utländsk rätt. Så småningom raderade jag alla kapitel om utländsk rätt. Men mitt arbete var inte bortkastat. Istället integrerade jag utländsk rätt fortlöpande i framställningen.

Mitt råd till dig är att inte ha med Länderübersichts i din avhandling. Du måste säkert göra sådana sammanställningar för din egen skull, men ta inte med det i den slutliga avhandlingen. För det första är det ett tecken på att du är lat, eftersom du inte förmår att integrera den inspiration som det utländska materialet givit dig i samband med att du analyserar problemen. För det andra är det ingen som blir glad av att läsa dina Länderübersichts. Om jag undrar vad som gäller i t.ex. Tyskland skulle jag aldrig våga lita på vad du skriver i en kort Länderübersicht. Jag skulle antingen gå direkt till källan (tysk litteratur) eller också leta rätt på en bok

vars enda syfte var att jämföra tysk och svensk rätt i det aktuella avseendet.

När jag läser avhandlingar nuförtiden så orkar jag nästan aldrig läsa kapitlen med Länderübersichts. Det är helt enkelt alltför tråkigt. Det är bara om jag får ett intryck av att avhandlingen allmänt sett är dålig som jag läser Länderübersichts för att hitta ytterligare fel och konkreta stöd för att ge avhandlingen dåligt omdöme. Det är nämligen nästan alltid så att författaren på ett eller annat sätt har missuppfattat rättsläget i andra länder (det har jag själv gjort flera gånger).

Rita skrev ett tjockt avhandlingsmanuskript som bestod av två delar, en beskrivning av utländsk rätt och en svensk del. Hon bestämde sig i ett sent skede för att istället skriva två böcker, en avhandling om svensk rätt (med insprängd inspiration från utländsk rätt) samt en bok som var rent komparativ. Detta anser jag var ett klokt beslut både med hänsyn till läsaren och till Ritas karriär.

Deskription

Det ligger en fara i att vara deskriptiv. När man skriver om vad andra anser (ni kanske minns Gunnar som skrev så mycket om vad andra tänkare hade skrivit) och när man skriver Länderöversichts så är man automatiskt deskriptiv. Deskription har många nackdelar. Det uppfyller sällan kravet på vetenskaplighet, det är tråkigt att läsa och som läsare undrar man hela tiden om deskriptionen verkligen är rättvisande.

Du har säkert hört förut att det inte är bra att vara deskriptiv. I praktiken är det många gånger svårt att själv inse när man är deskriptiv. Dessutom är det i besvärligt att ta sig ur deskriptionens grepp.

Ofta sammanhänger deskription med hur man formulerat sitt problem. Vissa problemformuleringar gör det nästan omöjligt att vara rent deskriptiv. Man bör eftersträva att uppställa problemformuleringar som inte inbjuder till deskription. Jag råder dig att noga fundera på om föremålet för din avhandling inbjuder till deskription eller problemanalys. Jag råder dig vidare att verkligen ifrågasätta om du är

deskriptiv eller problemorienterad. Många gånger är man deskriptiv utan att fatta det själv.

En sak som ofta leder till deskriptiv stil är att man i sitt avhandlingsarbete ofta måste göra deskriptioner för sig själv. Deskriptionen är ett förstadium till själva analysen. Faran är att man har gjort en ingående undersökning, skrivit ner resultatet i ett tjusigt kapitel och sedan anser sig färdig. En annan fara är att man helt enkelt inte förmår radera det deskriptiva kapitlet eftersom det ligger så mycket investerat arbete i det. Det bästa är om man redan i samband med att man skriver på det deskriptiva inser att detta endast utgör internt arbetsmaterial som aldrig skall in i denna form i avhandlingsmanuskriptet. Då slösar man inte bort tid med att finjustera i texten och det leder till lägre sudd-motstånd.

Skriv för mamma

I ett tidigare kapitel behandlade vi vikten av att vara klar över för vem man skriver avhandlingen, den tänkta målgruppen för boken. Jag brukar förutom en viss juristgrupp också ha min mamma som tänkt läsare. Min mamma är inte

jurist. Hon har motsvarande gymnasieutbildning och hon är – såvitt jag kan bedöma – intelligent. Jag vill att hon skall förstå det jag skriver och att hon skall tycka att det är ganska intressant att läsa vad jag skriver. Jag brukar inte plåga henne med att sända textprover. Istället ”samtalar” jag med hennes fantom när jag skriver och säkerställer för mig själv att hon skulle fatta vad det är frågan om. Därigenom hoppas jag kunna undvika fikonspråk och resonemang som utgår ifrån att läsaren kan mer än vad han faktiskt kan.

Lord Denning har klokt sagt att skribenter alltför ofta tänker på *sig själva* när de borde tänka på sina *läsare*. Denning påpekar t.ex. att man inte skall använda ord i den betydelse man själv förstår dem, utan istället med den mening som läsaren förstår. Skribenten är ofta övertygad om att hans uppfattning av ordets innebörd är korrekt och inser inte att den kan vara felaktig.

Det är en god regel att börja från början. När man säger sig att läsaren förutsätts vara bekant med grunderna i det rättsområde som man analyserar så gör man ofta själv grundfel. Det är viktigt att hela tiden ha med sig de självklara grund-

förutsättningarna i sin analys. Förvånansvärt ofta tvingas man då ifrågasätta det självklara (och då brukar det bli vetenskap av det hela). Om man missar att ta med grundstrukturerna, så drar man många gånger felaktiga slutsatser.

Mamma fyller alltså en viktig funktion i två avseenden. För det första bidrar hon till att jag är vaksam på mitt språk, för det andra tvingar hon mig att analysera saker och ting från början. Jag skall även tillägga att hon har varit en jättebra barnvakt genom åren.

Mini-bottom lines

Som jag sagt tidigare, anser jag att det är tungt att läsa tjocka böcker. Jag tycker också att det är tungt att läsa sidor fullsprängda med text. Det känns lättare att börja läsa en sida som är luftig jämfört med en sida som består av ett enda långt stycke (som i värsta fall börjar på föregående sida och slutar på nästa).

Jag vill gärna ge dig rådet att använda många och korta stycken. Det ökar läsarvänligheten. En annan fördel med korta stycken är att man som författare bör stanna upp efter

varje stycke och fråga sig: ”Vad ville jag säga här?” På så sätt hittar man mini-bottom lines i texten. Fördelen med dessa mini-bottom lines är att man tvingar sig själv att bara skriva om en sak åt gången. Det leder till en mer stringent text. Vidare blir man med denna metod ofta varse att vissa saker bör presenteras i ett annat sammanhang.

Jag använder mig ofta av kursiverade minirubriker. Man kan försöka träna sig genom att skriva en liten minirubrik till varje stycke. Det blir ofta för mycket av det goda i slutmanuskriptet – men det kan vara ett användbart knep att använda under arbetets gång.

När jag studerade juridik gjorde jag ofta frågekompendier till mig själv. Jag föresatte mig att skriva en fråga till varje stycke i kurslitteraturen. Det blev många frågor. Med denna metod tyckte jag mig kunna genomskåda vilka läroböcker som var stringent uppbyggda och vilka som var sammelsurium. Som manuskriptläsare gör jag nu för tiden ibland motsvarande koll. Det är förvånansvärt ofta som jag får anledning att i marginalen anteckna: ”Vad vill du egentligen säga med detta stycke?”

Om man lär sig att jobba med mini bottom lines-teknik, så blir det enklare att senare finna sin övergripande huvud-bottom line (se kap 1).

Syftningar

En annan sak som har med stil att göra är oklara syftningar. Redan förordet till min avhandling är ett sorgligt exempel på läskigt många oklara syftningar. Jag har lärt mig (på senare tid) att man aldrig skall syfta till rubrik och heller inte till föregående stycke.

När jag läser manus så får jag ofta ringa in ordet ”det” och skriva ”vad?”. För författaren är syftningen glasklar. Det är den inte för läsaren. Det är många gånger bättre att repetera ordet man syftar på än att skriva ”det”. Det kanske inte blir så elegant, men det blir tydligt. Naturligtvis kan man inte helt undvara ”det”, men var vaksam på *det*.

Inskjutna satser

En annan sak som jag rekommenderar dig att vara försiktig med är inskjutna satser. Det är svårt för

läsaren att följa med bland inskjutna satser. Varför skall man säga två saker i en mening? Jag själv finner att jag måste läsa meningen två gånger; en gång med satsen och en gång utan. Det är inte vänligt att tvinga läsaren till så omständliga läsmetoder.

När jag första gången skriver ner mina tankar så blir manuskriptet fullt av inskjutna satser. Det är naturligt eftersom det är första gången jag tänker på en sak. Det viktiga i detta stadium är att få ner så mycket som möjligt av mina tankar i skrift. Då surrar idéer ostrukturerat omkring och tar sig ofta formen av inskjutna satser. I slutmanuskriptet bör emellertid de inskjutna satserna arbetas bort. Ofta är den inskjutna satsen en reservation. Då är det så viktigt att det förtjänar en egen mening – eller kanske till och med ett eget stycke eller eget kapitel. Om det som sägs i den inskjutna satsen inte är så viktigt, så är det många gånger lämpligare att helt radera den tanke som den inskjutna satsen ger uttryck för.

Man tänker ofta i inskjutna satser. Men en god och fullödig analys innehåller vanligen inte inskjutna satser. Det kan ibland kännas stilistiskt elegant att använda inskjutna

satser, men sanningen är att de komplicerar för läsaren att förstå tankegången. Dessutom tyder de på en viss lat- och slapphet hos författaren.

Fotnoter

Hur och varför man skall skriva fotnoter har bekymrat många doktorander. Varför skriver man fotnoter? Det kan bero på att man vill imponera på läsaren och visa hur mycket man har läst. Det kan vidare bero på att man vill ge äran av en klok idé till den som först lanserade idén. Det kan också bero på att man vill visa hur knasiga idéer andra har eller för att man vill vara lissmande mot potentiella ledamöter i betygsnämnden. En viktig funktion med fotnoter är att guida läsaren och ge tips till fördjupningslitteratur.

Det är allmänt sett bra att skriva många fotnoter. Det kan vara farligt att glömma skriva fotnoter. Christian glömde att skriva en fotnot till en SOU som han citerat ur ord för ord på flera sidor. Olyckligtvis upptäckte opponenter detta. Det blev synnerligen pinsamt på disputationen när

opponenten läste högt ur SOUn och åhörarna läste ur avhandlingen och fann att texterna var identiska. Om Christian hade skrivit en fotnot så hade han nog klarat sig. Men på grund av att fotnoten saknades gav Christian intryck av att han falskeligen velat förespegla läsaren att det var hans egen analys när det i själva verket var någon annans. Det var inte bra.

Jag har funderat mycket över varför man ibland *inte* skriver fotnoter. Hur kommer det sig att John inte skrev en fotnot till en av mina artiklar, trots att han nästan ordagrant citerade ur den? Det finns ju inget värre än att inte få en fotnot alls. Det är bättre att få en ”jämför dock...” fotnot än att behandlas med total tystnad. Några medicinare på Sahlgrenska visade att kvinnliga forskare fick färre fotnoter än manliga. Det kan hända att det är ett genusproblem, men jag vet även manliga kolleger som utsätts för fotnots-tystnad.

Jag måste erkänna att ju mer jag skriver, desto färre fotnoter använder jag. Det beror antagligen till viss del på lathet och till viss del på osympatiskt övermod: Det är min idé även om någon annan har råkat skriva om det tidigare

och nu när jag är professor behöver jag inte verifiera mina påståenden längre. Doktorander kan inte riskera att anklagas för att vara lata och de har ännu inget förtroendekapital att åka snålskjuts på. Därför måste de ha många fotnoter. På doktorandnivån bör man akta sig för att ägna sig åt utfrysning via fotnotstystnad. Har man råkat läsa något som är det minsta relevant för avhandlingen så bör man knö in en fotnot.

Hilma fick veta av sin handledare att hon inte skulle ge fotnoter till material som hon funnit på Internet. Detta var besvärligt för Hilma eftersom avhandlingen behandlade just Internetrelevant juridik. Handledaren sade att det inte finns kvalitetstest på sådant som ligger på Internet – till skillnad från publicerade böcker och tidskriftsartiklar. Detta leder oss in på en spännande fråga. Är det bara sådant som är kvalitetstestat som får vara med i fotnoter? Är det viktigare med en fotnot till en professors artikel i en prestigefylld juridisk tidskrift än till en spännande blänkare på Internet av en total novis?

Jag är av den uppfattningen att det inte spelar någon roll vem som uttryckt en tanke, det är tanken i sig som är viktig. Sedan kan man visserligen presumera att när en välrenommerad professor skriver något så är det korrekt och genomtänkt. Men man kan ju inte våga sig på att ha en motsatt presumption bara för att skribenten inte är professor.

Jag anser alltså att Hilmas handledare gav fel råd. Visst kan och bör man ge fotnotshänvisningar till Internetmaterial. Men det finns ett sammanhängande problem. Om man nu *får* fotnota till Internetmaterial – *måste* man då läsa allt Internetmaterial? Denna svåra fråga har vi berört ovan.

Mitt råd till dig är att noga fundera över varför du skriver fotnoter. Skälen är säkert flera. Vidare vill jag ge dig ett råd att försöka skriva så många fotnoter som möjligt. Det är bättre med en för mycket än en för lite. Det är oerhört sårande att bli utsatt för fotnotstystnad. Därför bör du också fundera över vilka personer som kan tänkas komma att läsa din bok och bemöda dig om att ge fotnoter till just dessa personer. Här är naturligtvis gränsen mellan artighet och lismande hårfin. Men jag menar inte att fotnoterna måste vara snälla – de kan vara av typen ”jämför dock...”.

Attityd

Astrid bad mig läsa ett manuskript till en avhandling som inte var avhandlingslikt. Det var inte lätt för mig att avgöra vad som var fel. Det var ett attitydproblem. Det hör till saken att Astrid är en lysande essäist. Hon skriver mycket intressanta debattartiklar med tydliga budskap till dem som påverkar rättsutvecklingen. Läsningen av hennes essäer är provokativ och spännande. Men i hennes avhandling passar inte essä-stilen. Man bör inte i en avhandling bedöma andra författare och kalla dem för ”stora” eller deras uttalanden för ”löjliga”. Man kan kritisera argumenten med motargument. Men man bör akta sig för att värdera dem i svepande ordalag.

I denna skrift använder jag ett helt annat språk än i mina juridiska böcker och artiklar. Denna skrift är essäistisk till sin karaktär. Här kan jag t.ex. använda förstärkningsord (mycket, litet, tydligt, synnerligen...). I juridiska analyser ger förstärkningsord ett barnsligt intryck, eller värre; intryck av att författaren inte på ett kallt, objektivt sätt viktat argumenten.

KAPITEL 6

Du är inte ensam

Jag vill råda dig att finna en – eller helst tre – bra manuskriptläsare. Det är inte lätt. Jag har vid flera tillfällen bett personer som jag högaktar att läsa mina manuskript. Flera gånger har jag fått tillbaka manuskriptet utan en enda anteckning med den allmänna kommentaren: Jo, det här ser väl bra ut.

I min enfald trodde jag att om Bosse säger att mitt manuskript är bra, så är det bra. Och om Bosse inte kritiserar det på en enda punkt, så måste det ju vara strålande, dvs. heltäckande och rättvisande. Jag hade tyvärr fel. Om du får tillbaka ett manuskript utan en enda konkret kommentar och med ett allmänt positivt omdöme, så betyder det i själva verket att det du skrivit är så ointressant att läsaren inte orkade läsa noga. Och vad värre är: Om läsaren inte orkade läsa, så finns det ingen som helst garanti för att det du skriver är bra.

Det gick bättre när jag fann Cecilia. Hon läste mitt manus noga och hade fullt av kritiska kommentarer. Först blev jag lite ledsen. Men sedan förstod jag att Cecilia verkligen tagit sig tid att läsa (dvs. vad jag skrev var tydligt intressant). Sedan kunde jag utläsa av alla kommentarer samlade att jag hade ett strukturellt fel i manuset. Dessutom pekade Cecilia på en rad viktiga argument och omständigheter som jag inte hade tänkt på. Jag är extremt tacksam för Cecilias hjälp. Det är ovanligt med Cecilior. Om man hittar en Cecilia som kan hjälpa till att läsa manuskript så har man hittat en ovärderlig skatt.

När Daniel läste mitt avhandlingsmanuskript så fick jag trettio sidor med kommentarer. Petiga och kritiska. Jag blev ledsen. Jag gick omedelbart i försvarsställning. Jag försökte ändra så lite i texten som möjligt och trösta mig med att Daniel inte hade fattat. Det var fånigt av mig att reagera så – även om det är mänskligt. Daniel är en respekterad jurist. Han är sträng mot sig själv och andra. Varför skulle han vilja vara elak mot mig? Nej, den omständigheten att han tog sig tid att läsa och skriva kommentarer var ju i

sjelva verket ett bevis på att han brydde sig om mig (eller i alla fall min forskning). Jag borde istället ha reagerat med tacksamhet och noga ansträngt mig att ändra i texten så att Daniel inte längre missuppfattade vad jag menade. Handen på hjärtat, om inte Daniel fattade vad jag menade – vem skulle då göra det?

Efraim bad att Fanny och Gustav skulle läsa hans manuskript. Fanny fann en rad korrekturfel och ansåg i övrigt att manuset var bra. Gustav hade mängder av anmärkningar, genomgripande frågor och kommentarer. Efraim tackade Fanny i förordet men nämnde inte Gustav. Anledningen var, sade Efraim, att han inte ansåg att man skulle tacka sådana som varit kritiska. Jag tror att Efraim, liksom jag själv, så småningom kommer att inse att den som verkligen förtjänade tack i förordet var Gustav. Min oro är emellertid att Gustav på grund av Efraims otacksamhet inte kommer att vara en lika noggrann manuskriptläsare i framtiden.

Det kan vara värt att begrunda att inget manuskript någonsin blivit bättre av beröm. Mitt råd till dig är att inte gå

i försvarsställning när du får kritik. Jobba på din attityd. Kritik är hjälp. Sug åt dig den. Kanalisera inte din energi och frustration på den som levererat kritiken. Om de är idioter som inte fattar vad du menar så är det inte deras problem, utan ditt. Du måste helt enkelt ändra din text så att idioterna fattar. Och om du tänker efter så är det ofta inte idioter som kritiserar dig. De har nästan alltid en poäng. Var vaksam på om det är du eller kritikern som är idiot!

KAPITEL 7

Handledaren

Nästan alla doktorander är på ett eller annat sätt besvikna på sin handledare: Han har inte varit tillräckligt engagerad, han har inte ens läst manuskriptet. Han har varit alltför engagerad och inte varit lojal utan bara kritiserat och undergrävt doktorandens självförtroende. Han har varit för pådrivande. Han har varit för passiv. Han har varit för personlig och han har varit för distanserad. Han har inte delat med sig av sitt nätverk. Han har tvingat doktoranden att delta i för många workshops och konferenser. Han har inte tillåtit doktoranden att vara självständig utan pådyvlat honom sina egna konstiga idéer och teorier. Han har aldrig haft tid och aldrig delat med sig av sina tankegångar.

Det är egentligen förunderligt hur ovanligt det är att färdigdisputerade personer är odelat positiva och tacksamma mot sin handledare (jag hänvisar inte till vad som sägs i förordet till avhandlingar, utan vad som sägs mellan skål och

vägg). De flesta handledare vill ju väl. Hur kommer det sig att doktoranderna då är så missnöjda? En förklaring kan vara att handledarens roll är att vara den främsta kritikern och samtidigt den största supportern. Det är inte helt enkelt att kombinera dessa båda roller. Doktorandens roller är inte heller enkla att hantera. Doktoranden är synnerligen beroende av handledaren samtidigt som doktoranden successivt får allt större behov av att distansera sig från handledaren och pinka in eget forskningsrevir.

Jag har ingen patentlösning på problemet med handledarbesvikelser. Det enda jag kan komma på är det ganska taffliga rådet att försöka vara medveten om de dubbla rollerna och kanske redan när handledarskapet inleds öppet diskutera risken för besvikelser och vilka förväntningar man kan ställa på varandra.

Jag brukar ge mina doktorander en tidningsinsändare som bär rubriken ”Min handledare gjorde ingenting”. Det är en tårdrypande historia där en student beskriver hur hennes uppsatshandledare inte brydde sig om henne och hur hon fick göra allt jobbet själv. Jag säger till doktoranden att läsa

insändaren och vara beredd på att precis så känns det att vara doktorand. Det är i huvudsak ett självständigt och ensamt arbete att doktorera.

Hedvigs handledare var väldigt passiv och stöttade inte Hedvig. Hedvig undrar såhär efteråt om handledaren någonsin över huvud taget läste Hedvigs avhandling. Det gjorde emellertid inte så mycket för Hedvig fann andra personer som hjälpte henne istället.

Jag har som handledare ofta kommit nära mina doktorander och kommit att betrakta dem som personliga vänner. Vissa kolleger varnar mig för detta. De säger att det kan bli så besvärligt om jag en dag inte tror på dem längre. Hur skall man kunna kasta bort sin kompis? Det är lättare att avpollettera en doktorand som man haft distans till än en doktorand som man står nära. Jag själv menar att sannolikheten för att avpollettering blir nödvändig minskar avsevärt om man har en nära relation. Här finns nog inget som är rätt eller fel. Varje handledare och doktorand måste välja den typ av relation som passar dem bäst.

När jag diskuterade detta med Kaspar så drog han en djup suck. Han skulle egentligen gärna vilja komma sina doktorander nära; resa bort på internatresor och dela en flaska vin ihop, på samma sätt som jag gjort med flera av mina doktorander. Men det vågar han inte med sina kvinnliga doktorander eftersom det hänt hans kollega att en misslyckad kvinnlig doktorand falskeligen anklagade handledaren för sexuella trakasserier. Kaspar vågar inte ens stänga dörren till sitt arbetsrum när han har kvinnliga doktorander där.

Ingvar stöttade sin doktorand Jasmin. Men efter några år började Ingvar tvivla på om Jasmin verkligen skulle lyckas med att skriva en avhandling. Då bestämde sig Ingvar för att avgå som handledare. Sådant leder alltid till upprörda känslor. Jasmin kände sig mycket förorättad. Men det hela slutade lyckligt. Jasmin fann en ny handledare som trodde på henne och ganska snabbt kunde Jasmin färdigställa sin avhandling. Jag tycker att Ingvar gjorde rätt. Man skall inte handleda en doktorand som man inte tror på. Det är bättre att öppet säga detta och ge doktoranden anledning att

antingen avsluta doktorandstudierna eller finna en handledare som kan fungera som ett bättre stöd.

Rolf fick veta av sin handledare att han var dålig och inte höll måttet. Rolf blev ledsen och förbannad och disputerade ändå. Det gick bra.

Pauline fick också veta av sin handledare att hennes avhandling inte höll måttet. Pauline blev ledsen och förbannad och disputerade ändå. Hon blev underkänd.

Oskar fick veta av andra på fakulteten än sin handledare att avhandlingen inte höll måttet. Han gick upp ändå och klarade sig med tre röster mot två.

Rolf, Pauline och Oskars berättelser är alla sorgliga på sitt sätt. Jag är osäker på vad man skall dra för lärdom av dem. Å ena sidan skulle jag vilja säga till unga doktorander att inte bry sig om när handledaren klagar och försöker förstöra deras självförtroende. Å andra sidan kan det vara katastrofalt att inte ta till sig kritiska synpunkter. Rolfs strategi är nog klokast. Han bad många andra bedöma arbetet och gjorde förbättringar mot bakgrund av deras kommentarer. Först när flera omdömesgilla personer ansåg att avhandlingen höll

måttet valde han att disputerar, trots att handledaren fortfarande var negativ. När man får signaler om att det är problem bör man alltså, liksom Rolf, ta det lite lugnt.

Det är inte lätt att vara doktorand och det är inte lätt att vara handledare. Kanske är det med handledare som med föräldrar: Det gäller att välja rätt och det gäller att inte ha för höga förväntningar på varandra.

KAPITEL 8

Det är inte lätt att vara bäst

Ganska snart efter att du påbörjat avhandlingsarbetet är du experten på ämnet. Det finns helt enkelt inte många som kan lika mycket om det begränsade ämne som du studerar. Du är helt enkelt bäst.

Detta att du är bäst på ämnet medför två problem:

1. Vad skall du med en handledare till som är sämre än du själv och inte fattar lika mycket som du?
2. Det blir så jobbigt att hålla på och förklara vad man skriver om för folk som inte fattar och är insatta i ämnet.

Om du kommer på dig själv med att tänka sådana tankar så har du ett attitydproblem. Sannolikheten är stor att du kommer att skriva en dålig avhandling. Din handledare må vara akterseglad ämnesmässigt, men kan ändå bidra med viktiga råd. Du är ny i leken även om du kan ditt ämne bra.

Därför är du inte bäst på att göra juridiska analyser (ännu). Dessutom saknar du den överblick som din handledare med all sannolikhet har. Och folk som inte fattar är inte alls besvärliga. De är dina potentiella läsare och det är din skyldighet att skriva och debattera så att de hänger med i dina tankegångar. Det är mycket vanligt förekommande att författare lurar sig själva genom att skriva om detaljerade undantag utan att först redogöra för de grundläggande huvudprinciperna. Antingen kan det leda till att man gör saker mer komplicerade än vad de i själva verket är. Eller också är risken stor att man förbiser viktiga komponenter vilket kan undergräva hela resonemanget. Om du somnar med känslan av att vara bäst, så begrundas Salomos visdomsord att högmod går före fall.

Jag var på cocktailparty där jag inte kände någon. Till historien hör att jag till utseendet har vissa bimbo-attribut. Mitt sällskap informerade mig om att Arne var doktorand i juridik. Därför låg det nära till hands för mig att inleda en konversation med Arne. ”Jag hör att du doktorerar, i vilket ämne?” frågade jag. ”X-ämnet” svarade Arne. ”Jaha, så

intressant vad skriver du om för problem?” Arne såg avmätt på mig och jag förstod att han inte hade en aning om att jag var professor i hans ämne. Han svarade med ett patronising tonfall: ”Det är ganska komplicerade saker som är svåra att förklara.”

Vad skall man säga om Arne? Kanske var han bara trött på sin avhandling och ville koppla av på cocktailparty. Tyvärr fick jag dock intrycket att Arne inte ansåg det mödan värt att förklara för en blond tjej med djup urringning vad hans avhandling handlade om. Kanske lika så gott att jag inte satt i Arnes betygsnämnd. Det var ju ganska så svåra grejer att förstå. Viss högmodsvarning på Arne. Det som bekymrar mig mest med Arne är dock inte högmodet, utan att han inte själv på ett enkelt sätt kunde förklara vad han skrev om. Det tyder på att han inte noga hade funderat över sin bottom line (se kap 1). Det tyder vidare på att han inte bemödat sig om att skriva en avhandling som mamma kan förstå (se kap 5).

Jag tror att alla som skriver avhandling skulle försöka träna sig på att förklara för en bimbo eller toyboy på cocktailparty vad man skriver om. Det skulle vara intressant för

bimbon/toyboyn och dessutom säkerligen höja avhandlingens kvalitet.

Observera att jag inte försöker trivialisera juridisk forskning. En bottom line behöver inte underbyggas när den presenteras på cocktailparty. I en avhandling krävs emellertid att man ingående visar hur man kommit fram till sin slutsats och vad som stödjer respektive talar emot den.

Verkligt stora och respekterade rättsvetenskapsmän har ofta en fantastisk förmåga att på ett enkelt sätt förklara precis vad de menar. Faktum är att denna förmåga ofta blir bättre med åldern, trots att det ju borde vara tvärtom – ju mer de kan, desto mindre borde de kunna kommunicera med sådana som inte kan. Vid en viss ålder tappar dock ofta även framstående rättsvetenskapsmän förmågan att kommunicera begripligt – men då är det vanligen senilitet snarare än högmod som är förklaringen.

KAPITEL 9

Det är inte lätt att vara sämst

När min avhandling recenserades stod det i slutklämman något i stil med att den inte var intellektuell. När min andra bok recenserades stod det att det saknades intellektuella höjdpunkter. Jag kommer faktiskt inte ihåg något annat i recensionerna än just dessa ord. Jag önskar att jag kunde förtränga minnet av detta. För det mesta tänker jag inte på det – men när jag nu skall skriva om mina erfarenheter är det nödvändigt att återigen väcka till liv dessa smärtsamma minnen.

Det är svårt att värja sig mot omdömen som går ut på att man bedöms vara korkad. Man kan ju strängt taget inte veta om man själv är intelligent. Och det är klart att man blir osäker på om man valt rätt väg i livet om man satsar på en karriär som forskare när man klassificeras som ointelligent.

Under avhandlingsskrivandet och senare i forskarlivet drabbas de flesta av dåligt självförtroende. Många gånger har

det sin orsak i kommentarer från kolleger. Ibland är kommentarerna välmenande, men doktoranden tolkar det fel och tar åt sig. Andra gånger är kommentarerna avsiktligt elaka och givna i syfte att knäcka eller kanske oavsiktligt elaka som en konsekvens av en osund jargong på arbetsplatsen.

När jag varit professor några år var jag inbjuden till ett doktorandseminarium. Det var en spännande debatt. Jag hade en helt annan uppfattning än den unge doktoranden Åke. Han var en tuffing och argumenterade för sin sak. Jag var mångordig och förespråkade min uppfattning. Ingen av oss gav sig. Efter seminariet var jag glad och upprymd. Det är ju roligt med en uppfriskande debatt. Men Dagmar gjorde mig uppmärksam på att Åke kanske inte var lika glad. Han hade blivit satt på plats av professorn. Jag tänker ju inte själv på att jag är professor när jag diskuterar med doktorander. Jag känner mig som vilken forskare som helst. Efteråt fick jag höra ryktesvägen att Åke var ledsen och osäker. Då kunde jag tala med honom och förklara att jag i själva verket beundrade honom och hans argumentationsförmåga. Tyvärr är det ofta så att den seniora forskaren inte får möjlighet att

återställa doktorandens självförtroende i en sådan situation. Jag är själv inte säker på om jag lyckades stärka Åke i tillräckligt hög grad.

Ylva blev så ledsen när hon läste recensionen av sin avhandling att hon avbröt sin akademiska karriär. Hon kände sig missförstådd och upplevde att omvärlden inte uppskattade den stora ansträngning hon gjort med avhandlingsarbetet. Det hjälpte inte att hennes närmaste kolleger försökte uppmuntra henne och ingjuta lite djävlar anamma. Denna anekdot är sorgligt nog tillämplig på flera fall.

Doktoranden Viktor reste på forskarinternat med forskare från hela Sverige. När han presenterade sin metod fick han en massa frågor från deltagarna. De kunde inte förstå att man kan forska i juridik utan att vara rättsdogmatisk. Jag tror att de menade väl. Jag tror att de bara ville att Viktor skulle bli mer medveten om sin egen metod. Men Viktor tappade sugen. Han blev så osäker att han lade ner sitt forskningsprojekt, trots att han kommit mer än halvvägs.

Det är svårt att ge råd till den som drabbas av dåligt självförtroende. Samtidigt som det är viktigt att försöka komma över känslan och inte ge upp i onödan, måste man som doktorand vara lyhörd för välmenande råd. Det är ju inte bra att ägna sig åt en avhandling år ut och år in när experter bedömer att man aldrig kommer att kunna bli färdig. Men mitt intryck är att det är vanligare att forskare slutar i onödan än att de fortsätter i onödan.

När jag fick signaler om att jag var ointelligent så blev jag först jätteledsen. Sedan bestämde jag mig för att försöka ta reda på om jag kunde lära mig att arbeta på ett sådant sätt att chanserna ökade för att mina skrifter skulle komma att innehålla en eller annan intellektuell höjdpunkt. Två snälla äldre professorer tog sig an mig och förklarade att jag måste problematisera saker och ting. Detta tyckte jag först var fånigt. Det måste ju vara rättsvetenskapsmannens uppgift att förenkla – inte att krångla till. Min enkla tanke var att först ställer jag mig en svår fråga. Sedan sätter jag mig in i det krångliga. Slutligen förklarar jag det krångliga på ett för läsaren enkelt sätt. De snälla professorerna suckade och

skakade bekymrade på huvudena. De sade att jag gick för fort fram i mitt förenklande, så att jag inte själv såg de oceaner av problem som fanns dolda under ytan. Dessutom sade de att jag måste ta med mig läsaren ner i djupet. Det går att beskriva komplicerade saker på ett lättillgängligt sätt – men man får inte dölja problematiken. De snälla professorerna gav mig receptet och sedan deras lektion har jag på många sätt förändrat mig i min forskning.

Min smala lycka var att jag hade två kloka och vänligt sinnade äldre kolleger. De hade ingen lätt uppgift. *För det första*, skulle de övertyga mig om att de ville mig väl. Det är faktiskt inte så lätt att övertyga en person med dåligt självförtroende om att man är välmenande. *För det andra*, skulle de försöka förklara vad som var mitt problem. Det är mycket svårt att sätta tummen på vad som är en forskares allmänna problem. Man kan ganska enkelt peka på enskildheter i en felaktig analys – men det kräver stor insiktsfullhet att identifiera vad som är en svag forskares grundläggande problem. *För det tredje*, skulle de hitta botemedlet utan att samtidigt hota min integritet. Risker är stor att man vid en sådan rådgivning bara försöker göra den unga forskaren till en

kopia av sig själv. *För det fjärde*, skulle de få mig att inse vad som var mitt grundproblem samt hur jag kunde råda bot på det. Detta förutsätter en enorm psykologisk förmåga – något som dessa äldre herrar inte varit allmänt välkända för att besitta! Jag är dem evigt tacksam för deras insats.

Alla har inte samma problem som jag, även om nästan alla tidvis drabbas av dåligt självförtroende. Som forskare med dåligt självförtroende rekommenderar jag dig att våga lita på att äldre forskare vill dig väl. Sedan måste du öppna ditt sinne och vara villig att ändra din stil. Det låter enklare än vad det är.

KAPITEL 10

Slutord

Jag tycker att det är så roligt att göra juridiska analyser och att skriva juridiska texter. Det är också spännande att se hur jag själv utvecklas i mitt arbetssätt. Förhoppningsvis får jag en möjlighet att förbättra mig ännu mer framöver. Egentligen borde man inte skriva en sådan här sorts rådgivande bok innan man är fulländad. Det är inte jag och det kommer jag sannolikt aldrig att bli. Men jag vill fortsätta skriva och jag vill fortsätta att bli en bättre skribent och analytiker.

Jag hoppas att du kan ta till dig lite av de smärtsamma erfarenheter som jag och mina kolleger gjort så att du kan undvika dem. Eller om du nu ändå råkar ut för dem; att du med hjälp av anekdoterna i denna bok kan utforma smarta överlevnads- och förbättringsstrategier.

Jag hoppas att du inte blivit förskräckt över allt som kan gå fel. Det är klart att det kan förefalla hopplöst att skriva en

avhandling utan att råka ut för alla (eller hälften av) de problem som beskrivits här. Men faktum är att de flesta anekdoterna handlar om jurister som det gått mycket bra för i livet. Anekdoterna beskriver mestadels överkomliga svackor.

Tyvärr är det mitt intryck att det finns exempel långt tillbaka i historien på den typ av problem som vi brottas med nu. Och de problem som vi har i Sverige förefaller mig vara likadana också för juridiska forskare i andra länder. Kanske är problemen universella, eviga och ofrånkomliga. Då kan det i alla fall vara en tröst att veta att man inte är ensam om problemen.

Denna bok är av kaserande karaktär. Med utgångspunkt i anekdoter om författarens egna och kollegers dyrköpta erfarenheter behandlas olika konkreta och praktiska problem, t.ex. för vilken målgrupp man skriver, hur man tillämpar juridisk metod, fotnotsstrategier, samspelet med handledaren och hur man kan hantera känslor av att vara bäst respektive sämst.

Christina Ramberg är professor vid Juridiska Institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet.

ISBN 91-7223-189-0

jure

Beställningar JURE bokhandel, Artillerigatan 67, 114 45 Stockholm
Telefon 08-662 00 80 **Telefax** 08-662 00 86 **E-mail** order@jure.se

Beställ dina böcker på www.jure.se